

לפרשת בחוקותי: ערלת הלב

בסיומה של התוכחה, מתוך עומק הגלות, מבטיח הקדוש-ברוך-הוא: "או אז יכנע לבכם הערל ואז ירצו את עוונם – וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור". תכלית התוכחה, נקודת המפנה שממנה מתחילה הגאולה, היא הכנעת הלב הערל.

ערלת הלב מוזכרת גם בספר דברים (י טז), "ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד". ישראל עצמם ימולו את ערלת לבבם, לא מתוך הקשר של תוכחה ופורענות, אלא כהנחיה מחייבת, קבועה, הנכללת בתוך רשימה הכוללת ללכת בדרכי ה', לאהבה וליראה אותו, ולעבדו "בכל לבבך ובכל נפשך".

במדרש קהלת רבה (א, טז), על הפסוק "ודברתי אני עם לבי", מנה הדרשן רשימה ארוכה של פעולות המיוחסות ללב הנזכרות בתנ"ך: לב רואה, לב שומע, לב הולך, לב נופל, לב עומד, לב שמח, לב צועק, לב מתנחם, לב מתחזק, לב מתרסק, לב מתעצב, לב מתפחד, לב משתבר, לב מתגאה, לב מסרב, לב מתבדה ("אשר בדה מלבו"), לב מהרהר, לב מרחש ("רחש לבי דבר טוב"), לב מחשב ("רבות מחשבות בלב איש"), לב מתאוה, לב סוטה, לב זונה, לב נסעד ("וסעדו לבכם"), לב נגנב ("ויגנב יעקב את לב לבן"), לב נכנע, לב משתדל, לב תועה, לב חרד, לב נעור, לב אוהב, לב שונא, לב מקנא, לב נחקר ("אני ה' חוקר לב"), לב נקרע, לב הוגה. הלב הוא כאש, הלב הוא כאבן, הלב שב בתשובה, הלב חם, הלב מת, הלב נמס, הלב מקבל דברים, הלב מקבל יראה, הלב מודה, הלב חומד, הלב מתקשה, הלב מטיב, הלב עושה מרמה, הלב מתוכו מדבר, הלב אוהב שוחד, הלב כותב דברים ("כתבם על לוח לבך"), הלב חורש ("תהפכות בלבו חורש רע"), הלב מקבל מצות, הלב עושה זדון, הלב עושה סדרים, הלב מתגדל.

אין זה חשוב כלל למשמעות הפיזית והסמלית שהמדרש עוסק בה, אם המימוש הפיזי של הדברים מתרחש במרכזים שבמוח וברשת העצבים. המקום הנחשב בשפת המליצה העברית כמקום ההתרחשות והפעולה של התהליכים המשמעותיים של נפש האדם – הוא הלב.

ערלת הלב, משמעה חוסר יכולת של האדם לחוש את כל אותו מנעד מגוון של תחושות, רגשות, תובנות, שתלויים, כדברי המדרש בקהלת, בלבו של האדם.

חז"ל סדרו ומנו את הערלות הנוספות הקיימות באדם: קיימת ערלת בשר, המוסרת בברית המילה. ובנוסף לה, ערלת האזן וערלת הלשון והשפתיים. הערלות האחרונות מבטאות הפרעות ביכולות של האדם לתקשר עם הסביבה: לשמוע ולהתבטא. ואילו ערלת הלב מבטאת פגם בפנימיות של נפש האדם. בלשון הרפואה של ימינו מדברים על אוטם בשריר הלב, (השוו רש"י דברים י טז), על הפרעות קצב, על תעוקה, וכיוצא באלה: אם נאזין היטב ללשון הרופאים, נשמע את המטען המטאפורי העמוס על גבי הביטויים הללו.

יש דרגות רבות של ערלות הלב, מידת האטימות והרגישות שונה מאדם לאדם. ולכן גם אופני התיקון שונים. הפעולה הקיצונית ביותר, המביאה את העם או האדם עד שערי מוות ומעוררת אותו לתשובה - אינה הכרחית. אפשר להקדים ולפעול להסרת ערלת הלב גם בדרכים פחות מאיימות, ובעבודה סדירה, מתוכננת ומכוונת. "אם האדם נותן אל לבו להבין, אין צריך ליסורין" (שם משמואל, תצוה-זכור תרע"ו). רק כאשר מזניח האדם, או העם כולו חלילה, את עבודת הלב הסדירה והקבועה, הוא עלול להקלע למצב שבו יצטרך סיוע והערה מן החוץ להסרת מילת הלב. ככתוב: "ומל ה' א-להיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' א-להיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך". (דברים ל ו). פסוק המופיע אחרי התוכחה של ספר דברים. במקרה כזה, שבו נזקקים לקב"ה כמוהל, יש צורך גם בסכין, דם וכאבים. זה אופיה של מילת ערלת הלב המופיעה בסיומן של פרשיות התוכחה.

הדרך המתונה והשיטתית לטיפול בבעית ערלת הלב היא "עבודה שבלב", שהיא התפילה: "ולעבדו בכל לבבכם – זו תפילה". בדרך כלל, מפרשים את הרעיון שתפילה היא עבודה שבלב, כך שהלב הוא הכלי שבאמצעותו עובדים את ה' בתפילה. אולם יש להציע גם כוון אחר: התפילה היא עבודה על הלב, מעין טיפול באימון הלב ושיקומו, כדי לשחרר את החסמים והערלות המונעות אותו מלפעול במלוא המרץ ולהזרים חיות וחיוניות לכל מעשיו של האדם, בחומר וברוח. התפילה ללב היא כמו אימון כושר לגוף, היא מרגילה את האדם באופן קבוע, בכל יום, להפעיל את לבו, את מחשבותיו, להרגיש, להתפעל, לשים לב למה שקורה מסביבו ולמה שקורה לו. אפשר להוסיף ולומר בדרך המליצה ש"מילת הלב" היא המילה הכתובה בסידור והמבוטאת בפי המתפלל. מילים הן כלי המילה של הלב. מילות השירה, מילות הפיוט ומילות התפילה. יש גם מילים אחרות שמשמשות למילת הלב, מילים של לימוד, מילים של תוכחות מוסר. אולם השגרה הקבועה של הפעלת הלב, היא בתפילת הקבע על כל חלקיה ומרכיביה. המלצת רופאי הלב: לעסוק באופן קבוע ויומיומי בתפילה כדי לשמר את הערנות והחיוניות של הלב, על מנת שלא נזדקק חלילה לאמצעי החיאה קיצוניים וכואבים.

פרשת שבוע תשע"ב לאתר בית מורשה. יהודה ברנדס